

Doğu Akdeniz; Geçmişten Gelen Güç Merkezi

Eni firmasının Mısır açıklarında yaptığı 30 Tcf'lik gaz keşfi, aslında Doğu Akdeniz'in bir daha asla durulmayacak enerji kavgalarına sahne olacağına bir habercisidir. Aslında Doğu Akdeniz'e sahip olma ihtirası 2000'li yıllardan çok önce MÖ 2000 yılından itibaren var olan 4 bin yıllık bir gerçektir. Bakırın yerini tuncun alması MÖ 2000 yıllarında Doğu Akdeniz bölgesinde büyük bir değişime sahne olmuştur. Tunç için gerekli olan bakır ve kalay, bölgedeki güçlerin ekonomik çıkarlarını etkilemiş ve uluslararası ticaretin başlamasına öncülük etmiştir. Bu sebeple dönemin iki dev gücü olan Hitit İmparatorluğu ile Mısır Karallığı MÖ 1275 yılında bugünkü Suriye'nin Kadeş ovasında karşı karşıya gelmişlerdir.

MÖ 1259 yılında III. Hattuşili ile II. Ramses arasında imzalanan Kadeş Antlaşması, bugünkü Suriye topraklarının paylaşıldığı, dünyanın ilk yazılı barış antlaşmasıdır. Orijinal metin İstanbul Arkeoloji Müzesinde sergilenmektedir. Öyle ki bu paylaşım kavgası, ticari meta artık tunç olmamasına rağmen, günümüzde de halen devam etmektedir.

Doğu Akdeniz enerji merkezi haline geldi

Günümüzde, Doğu Akdeniz sadece ticari bir kavşak olmakla kalmamış, bölgede yapılan son hidrokarbon (petrol, doğal gaz) keşifleri ile enerji merkezi haline gelmiştir. Türkiye, Mısır, İsrail, Filistin, Lübnan, Suriye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Kıbrıs Rum Yönetiminin kıyıda olduğu, coğrafi olarak Ege Denizi kıyılarından, Mezopotamya ve Kuzey Afrika'yı içine alan bir bölgedir. Bu bölgede ayrıca kıyıda olmayan ama bölgenin jeopolitik sürecinden etkilenen Irak, İran, Katar, Kuveyt, Doğu Afrika ülkeleri; Sudan, Somali, Etiyopya, ve Yemen, gibi ülkeler bulunmaktadır.

115 Tcf'lik gaz rezervi

Bölge ülkeleri deniz alanlarındaki egemenliklerini ortaya koyabilmek için ikili Ekonomik Münhasır Sınırlar çizmeye başlamışlardır. Bu nedenle sırası ile 2003'te Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) Mısır ile, 2007'de GKRY Lübnan ile ve 2010 yılında da GKRY İsrail ile ikili Münhasır Ekonomik Sınır Anlaşmaları imzalamışlardır. Aslında Doğu Akdeniz'de ki arama çalışmaları Türkiye'nin 1985 yıllarında açtığı Efe, Ayşe ve Gülcihan kuyuları ile İskenderun körfezinde başlamış, 1997 yılında Mısır'ın deniz alanlarında petrol ve gaz keşfi ile devam etmiştir. Bu süreç içerisinde Türkiye, Suriye ve Lübnan henüz ticari bir keşif yapamamışlardır. 2000'li yıllardan itibaren Doğu Akdeniz'de yapılan hidrokarbon keşifleri

ile bölgede toplam 115 Tcf'lik bir gaz rezervi olduğu anlaşılmıştır.

İsrail yaptığı keşiflerle dışa bağımlı olmaktan kurtuldu

Geçtiğimiz günlerde bu rezerve Mısır deniz alanlarında yapılan 30 Tcf'lik gaz rezervi de eklenmiştir. Bölgede mevcut rezervin 8Tcf'i GKRY'ne, 110 Tcf'i Mısır'a, 26,9 Tcf'i ise İsrail'e aittir. İsrail yaptığı bu keşifler ile dışa bağımlı olmaktan kurtulmuş ve kendi ihtiyacının 26 katı rezerve sahip olmuştur. Artık İsrail ile GKRY Doğu Akdeniz'de iddia ettikleri MEB alanlarda yaptıkları bu keşifleri ekonomiye katmak ve Avrupa'ya ulaştırmak için ortaklaşa hareket edeceklerdir. Bu önemli keşifler bölgenin yeni büyük keşiflere açık olabileceğini göstermiş ve bölgeyi hidrokarbon açısından önemli bir merkez haline getirmiştir.

Dünyanın gözü Doğu Akdeniz'in üzerinde

Doğu Akdeniz artık büyük şirketlerin büyük keşifler peşinde olacağı bir bölge haline gelmiş ve orta vadede bir enerji merkezi haline gelecektir. Artık Doğu Akdeniz sadece Türkiye, GKRY, İsrail, Mısır, Suriye ve Lübnan'ı ilgilendiren bir bölge değil, dünyanın gözünün üstünde olduğu bir bölge haline gelmiştir. Doğu Akdeniz günümüzde yapılan ve ileride yapılacak hidrokarbon keşifleri ile enerji merkezi haline gelirken bir yandan da tarihten beri üstüne yüklenen orta doğu petrolünün kontrolü görevine devam edecektir.

Doğu Akdeniz münhasır ekonomik bölge sorunu

Ülkelerin kıyılarına komşu oldukları deniz alanlarını paylaşmaları, ekonomik münhasır bölgeler ve bu bölgeleri ayıran

Ülke	Deniz Alanları	Rezervi
Mısır		110 Tcf
GKRY		8 Tcf
	Tamar	9 Tcf
İsrail	Mari	1.4 Tcf
	Dalit	500 Bcf
	Leviathan	16 Tcf
Lübnan		rezerv yok
Suriye		rezerv yok
Türkiye		rezerv yok

Doğu Akdeniz Toplam 144.9 Tcf

Makale

Dr. Zeynep Elif Yıldız

Jeolojik Araştırmalar Derneği,
II. Başkan

sınır anlaşmaları ile yapılmaktadır. Bu deniz sınırlarına Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) denilmekte ve bu sınırlar içerisindeki tüm ticari mallar o ülkenin kullanımına ait olmaktadır; balıkçılık, petrol, doğal gaz, deniz suyunun kullanımı, maden ve diğer her türlü meta o sınırlar içinde o ülkeye aittir. Münhasır sınır kavramı 1982 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin 55 ile 60 kadar olan maddeleri arasında açıklanmış ve imza altına alınmıştır. Bu maddeler kısaca 200 deniz mili boyunca ülkelere canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi, denize ilişkin genel araştırma yapma hakkı, deniz üzerine tesis inşa etme, deniz altı kabloları ve petrol boru hatları döşeme serbestliği tanıyan hukuki bir kavramdır. Bu bölge ülkelerinin kıta sahanlığı dışında kalan bölgeyi kapsamaktadır. Kıta Sahanlığı kelimesi daha çok jeopolitik anlam taşırken Ekonomik Münhasır Bölge kavramı ekonomik ve hukuksal bir anlama sahiptir. Bunun amacı her ülkenin kıyısının bulunduğu denizlerdeki veya okyanuslardaki, ekonomik zenginlikleri olabildiğince adil ve kavgasız paylaşmaktır.

200 mil sınırı

Akdeniz için henüz uzlaşmış böyle bir sınır yoktur. MEB uygulamasında en çok sorun karaların durumundan kaynaklanır. Zira, dünya yuvarlak olduğu ve kıtalar homojen dağılmadığı için ülkelerin 200 mil sınırları birbirleri ile çakışmaktadır. Bu durum ülkelerin birbirleri ile anlaşarak imzaladığı MEB anlaşmaları ile düzenlenir. Türkiye Cumhuriyeti 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesini imzalamamış ve taraf olmamıştır. Çünkü Akdeniz kapalı bir deniz olduğu için,

yetki alanı uyumsuzlukları vardır. Ayrıca Kıbrıs adasının politik durumu ve bizim kıyımızda bulunan ama Yunanistan'a ait olan ve literatürde "ters kıyı adaları" olarak nitelendirilen çok fazla sayıda ada olması Doğu Akdeniz'e paydaş olan tüm ülkelerin ortak bir çerçevede buluşup MEB anlaşması imzalamasını imkansız kılmaktadır. Bu nedenle kendini Kıbrıs sorunu dışında tutan ve bir an önce Doğu Akdeniz'in deniz ve deniz altı zenginliklerinden faydalanmak isteyen ülkeler bölgede ikili anlaşmalar imzalayarak Türkiye'yi konunun dışında bırakıp hidrokarbon çalışmalarına başlamışlardır. Bu amaçla ilk olarak Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır ile MEB anlaşması imzalamıştır.

Bu anlaşma ikili olarak imzalanmasına karşın 2004 yılında Birleşmiş Milletler tarafından tescil edilmiştir. Türkiye bu anlaşmaya 23 Temmuz 2007 tarihli bir mektupla BM nezdinde itiraz etmiştir. Yine 17 Ocak 2007 yılında GKRY, Lübnan ile MEB anlaşmasını ikili olarak imza altına almıştır. Lübnan 14 Kasım 2011'de bu sınırı Birleşmiş Milletlere bildirmiştir. Yine 17 Aralık 2010 yılında GKRY, İsrail ile MEB anlaşması imzalamış ve Doğu Akdeniz'in güneydoğusunu kendi aralarında paylaşmışlardır. Ancak 3 Eylül 2011 tarihinde Lübnan bu antlaşmaya itiraz ederek BM başvurmuştur. Yapılan bu anlaşmalar içerisinde hiçbir şekilde ne Türkiye ne de KKTC yer almamıştır. Tüm bunlara rağmen Türkiye herhangi bir karşı MEB ilanına gitmemiş sadece KKTC ile bir kıta sahanlığı antlaşması imzalamıştır.

Doğu Akdeniz'de hidrokarbon arama tarihçesi

Doğu Akdeniz'in deniz alanlarında ilk

hidrokarbon arama çalışmaları 1970'li yılların başında İsrail'in kıta sahanlığında açtığı kuyulara dayanır. 1985 yılında gelindiğinde Türkiye İnkenderun Körfezinde Gülcihan-1 kuyusu ile ekonomik olmayan hidrokarbon bulgusuna rastlamıştır. 1993 yılında İsrail denizde küçük keşifler yapmış ve 1997 yılında Mısır deniz alanlarında petrol ve gaz keşiflerine başlamıştır. 1998 yılında İsrail Yam Tethys keşfini yapmış ve bu sahadan 2004'ten itibaren elektrik üretmektedir. İsrail 2000-2003 yıllarında Gazze şeridinin deniz alanlarında irili ufaklı gaz keşifleri yapmıştır. Ancak İsrail'in gaz ihracat edebilir konumuna getiren büyük keşifler 2009 yılında Dalit ve Tamar keşifleri ile 2010 yılında gerçekleşen Leviathan keşfidir.

USGS 2010 yılında mevcut jeolojik verilere dayanarak yaptığı Levant baseni dediğimiz ve GKRY'nin deniz alanlarının güney doğusunun bir kısmını, İsrail, Lübnan ve Suriye'nin deniz alanlarını kapsayan basende ortalama 1.7 milyar varil üretilebilir petrol ve 122 Tcf üretilebilir gaz rezervi olduğunu öngörmektedir. Ancak Mısır'ın son keşif ile ulaştığı toplam gaz rezervi (110Tcf) zaten bu rakamı yakalamış durumdadır. Başka, bir deyişle buradaki gaz rezervleri USGS'in hesaplarının çok üstüne çıkacak potansiyele sahiptir.

Doğu Akdeniz 'de ispatlanmış hidrokarbon rezervleri ve ekonomik sonuçları

Mısır: Halihazırda 80 Tcf'lik gaz rezervi ile bölgenin önemli gaz ihracat eden ülkesi konumundadır. Bu rezerv ile aveten geçtiğimiz günlerde yapılan 30 Tcf'lik gaz keşfi ile Mısır, ispatlanmış rezervini 110 Tcf'e yükseltmiştir. Mısır'ın gaz rezervlerinin yüzde 80 ve gaz üretiminin yüzde 70'i Doğu Akdeniz de ve Nil deltasının deniz alanlarındadır. Mısır'ın deniz alanlarında BG, BP, GDF Suez, Edison, ENI ve Petronas gibi büyük petrol şirketleri arama ve üretim faaliyetleri, göstermektedir. Mısır ürettiği gazın 2/3 ünü tüketmekte ve artık gaz satış sözleşmelerindeki yükümlülükleri yerine getirmekte zorlanan bir ülke konumuna gelmişti. Ancak yapılan bu yeni

keşif ile tekrar bölgedeki üstünlüğüne kavuşmuştur. Mısır'da bir de LNG tesisi mevcuttur ve bu tesis kapasitesinin çok altında çalışmaktadır. Yapılan bu keşif ile Mısır bölgenin en büyük gaz rezervine sahip ülkesi konumunu tekrar korumuş ve bölgenin daha büyük keşifler yapılabilecek bir "yeni basen" (frontier basen) olduğunu ispatlamıştır.

İsrail: 27 Tcf'lik rezerv ile eski yeri olan bölgedeki ikinci büyük rezerve sahip ülke konumunu korumaktadır. İsrail 1993 ile 2000 yılları arasında önemli keşifler yapmıştır. 1998'de Yam Tethys ile ilk önemli keşfini yapmıştır ve bu keşiften önce petrol ve gaz rezervi mevcut değildir. 1999 yılında BG yüzde 60, CCC yüzde 30 ve PA yüzde 10'luk pay ile ortaklık yapmışlar ve 25 yıllığına petrol arama ve üretim anlaşmasına imza atmışlardır (BG; British Gas, CCC; Consolidated Contractors International Company, PA; Palestinian Authority). 2000 yılında Mari ile 1 Tcf, Gaze Marine'de ise 1.4 Tcf gaz keşfetmiştir. 2004 yılında Yam Tethys üretime başlamış ve bu saha ile elektrik üretimine başlamıştır. 2009 yılında Noble Energy, Delek Group ve Dor Gas ortaklığında, Tamar sahası Haifa açıklarında keşfedilmiştir ve yaklaşık 9 Tcf'lik bir rezerve sahiptir. Yine aynı yıl keşfedilen Dalit sahası 500 Bcf'lik bir gaz rezervine sahiptir. En büyük keşfi olan Leviathan sahası 2010 yılında yapılmış 16 Tcf'lik gaz rezervine sahiptir. Leviathan sahası ile ihtiyacının 26 katı gaza sahip olan İsrail gaz ihracat eden ülkeler kapsamına yükselmiştir.

GKRY: 8 Tcf'lik gaz keşfi ile bölgenin üçüncü ülkesi konumundadır. 2006 yılında PGS firmasına 6770 km sismik veri toplatmış ve bu verilere dayanarak 1. ihale ilanı ile Kıbrıs adasının güneyinde kendine MEB olarak ikili anlaşmalarla ilan ettiği alanlarda 13 adet ruhsatlandırma yapmıştır. 2008 yılında Noble Energy şirketi 13 nolu ruhsatta arama ve üretim anlaşması yapmış ve 2011 yılında 9 Tcf'lik gaz keşfetmiştir. 2008 ve 2009 yıllarında 12 bin kilometre sismik veri toplanmış ve 2012 de 2. ihale ilanı yapılmıştır. 15 şirketin yeterlilik aldığı bu ihale sonucunda ENI, Kogas iki ruhsata ortak olarak, Total ve Novatek ise bir ruhsata

ortaklaşa başvurmuşlardır. Henüz bu ikinci ihaleden bir keşif yapılmamıştır. Ama Mısır'ın deniz alanlarında yapılan bu çok büyük keşif ile artık GKRY, kendisine ait olduğunu iddia ettiği bölgedeki arama çalışmalarını hızlandıracak hem de bu bölgede arama yapmaya istekli büyük şirketler ile ortaklıklar yapıp bölgedeki gücünü arttıracaktır.

Lübnan: Henüz bir gaz keşfi yoktur. Lübnan deniz alanları yaklaşık 22730 km²'dir. Bu alanda 1993 yılında 460 kilometre sismik veri toplanmıştır. Ayrıca 1975'den 2002 yılına kadar deniz alanlarında toplanmış 5 bin kilometre sismik veri mevcuttur. 2001 yılında Southampton Oşinografi Merkezine Lübnan'ın MEB çizilmesi projesi verilmiştir. 2006-2011 yılları arasında PGS firmasına 8 bin 800 kilometre 2B ve 6 bin 400 km² 3B sismik veri toplatılmıştır. 2010 yılında Lübnan parlamentosu petrol kanunu çıkarmıştır. 2012 yılında 1. ihale duyurusunu yapan Lübnan'na yeterlilik başvurusu için 52 şirket başvurmuştur.

Suriye: Henüz bir gaz keşfi yoktur. Günümüzde Suriye'nin içerisinde bulunmuş uzun bir süre daha Suriye'nin bölgenin hidrokarbon rezervlerine katkı sağlamasının imkansız olduğunu göstermektedir. 2005 yılında 2B sismik veri toplatılmış 2007 yılında deniz alanlarında 4 adet ruhsat ihalesine çıkmıştır. Ancak 2. ruhsat ihale sürecini de tamamlayan Suriye güncel durumundan dolayı aktif arama çalışmalarına başlayamamıştır.

Türkiye: Ülkemizin henüz bir gaz keşfi yoktur. 1985 yılından beri Akdeniz deniz alanlarında gerek karasuları içi gerekse karasular dışında ruhsatlandırma yapılmıştır. Aktif olarak Mersin ve İskenderun körfezlerinde kuyular kazılmış ama henüz ekonomik bir keşif olmamıştır. Doğu Akdeniz'deki kıyıdaş ülkelerin deniz alanlarındaki arama ihaleleri ve keşifleri sonucu Türkiye 2007-2008 yıllarında yeniden 10 bin kilometre 2B ve 1000 km² 3B sismik veri toplatılmış ve 2011 yılında Antalya ve Mersin körfezi "farmout" çıkmıştır. 7 petrol şirketi ruhsatlar ile ilgilenmiş ancak sadece Shell Antalya körfezinde bir ruhsata girmiştir.

Doğu Akdeniz'deki bu petrol arama ve üretim kampanyasının sonucunda Mısır, İsrail ve GKRY deniz alanlarında toplam 145 Tcf'lik bir gaz keşfi yapılmıştır. Bu keşifler ile birlikte 1948 yılından beri enerjide dışa bağı olan İsrail, enerji ihracat eder konuma gelmiştir. 2015 yılında İsrail'in 1 Bcf gaz tüketeceği öngörülmekte idi ancak bu gerçekleşmemiştir. İsrail, ihtiyacının 26 katı gaza sahiptir. Bu onu bu bölgede bir süper güç konumuna getirmektedir.

Doğu Akdeniz büyük şirketlerin keşif peşinde olduğu bölge

Doğu Akdeniz'de bulunan bu önemli keşifler bu bölgenin yeni büyük keşiflere açık olabileceğini göstermiş ve bölgeyi hidrokarbon açısından önemli bir merkez haline getirmiştir. Bölgedeki ülkelerde elektrik ihtiyacı ve kirlilik sorunları doğal gazın elektrik üretimine katkısı ile giderilecektir. Doğu Akdeniz artık büyük şirketlerin büyük keşifler peşinde olacağı bir bölge haline gelmiştir. GKRY ile Türkiye ve İsrail ile Lübnan arasındaki deniz alanları paylaşımı sorunu mutlaka çözümlenmelidir. Bu yaşanan son gelişmelerle Türkiye'nin bölge politikalarını yeniden gözden geçirmesini gerektirmektedir. Özellikle Kıbrıs sorununu ve Doğu Akdeniz paylaşımını çözmesi gerekmektedir. Artık Doğu Akdeniz sorunu sadece Türkiye, GKRY, İsrail, Mısır, Suriye ve Lübnan'ı ilgilendiren bir sorun değil, dünyayı ilgilendiren bir enerji merkezi sorunu haline gelmiştir. Doğu Akdeniz yeni gaz keşifleri ile de gündeme gelmesinin yanında, Avrupa'ya fiziki olarak yakın olması, petrol ve gas ticareti merkezi olması için de uygun bir bölgedir.

MÖ 2000'li yıllardan itibaren Doğu Akdeniz'e egemen olmak, bölgedeki güçlerin ekonomik çıkarları için önemli bir etken olmuş ve uluslararası ticaretin paylaşım kavgalarına sahne olmuştur. Günümüzde de aynı önemli konumu koruyan bir enerji üssü haline gelen Doğu Akdeniz hem ticaret yolu olarak tarih öncesi çağlardan itibaren hemde günümüzde yapılan hidrokarbon keşifleri ile uzun yıllar sorunların odak noktası olmaya devam edecektir.